

FERWAGNER PÉTER ÁKOS PhD

ferwagner@hist.u-szeged.hu
egyetemi docens (SZTE BTK)

Szuez és Budapest: válságjelenségek a birodalmakban

— *Suez and Budapest: Symptomes of Crisis in Empires* —

ABSTRACT Three serious crises were going on in parallel with each other in October 1956: the revolution in Hungary, the Suez conflict and the Algerian war of independence. The events were thickening simultaneously in the second party of October on these sites and they affected each other according to many people, but it is highly probable that from each other they were going on independently. On the other hand common is in them the dash of the nationalism, his development, which dealt the realms a hard blow, in Central Europe onto the Soviets', in North Africa onto the colonists'.

KEYWORDS Hungarian revolution, crisis of Suez, Algerian war, parallel crises, nationalism, decolonization

DOI 10.14232/belv.2017.1.8

<https://doi.org/10.14232/belv.2017.1.8>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Ferwagner Péter Ákos (2017): Szuez és Budapest: válságjelenségek a birodalmakban. *Belvedere Meridionale* 29. évf. 1. sz. 93–101. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Mondhatjuk, hogy a második világháború utáni évtizedekből eseménygazdagságuk okán három esztendő emelkedik ki: 1956, 1968 és 1989. A bennünket érdeklő 1956 valóban rendkívül sűrű volt a nemzetközi kapcsolatok, a diplomácia, a világpolitika szempontjából. Az év elején, februárban a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) megtartotta 20. kongresszusát, amelyen Hruscsov főtitkár óriási nemzetközi visszhangot kiváltva *A személyi kultusz és következményei* című beszámolójában elítélte Sztálin bűneit.¹ Vannak, akik szerint ezzel elindította a szovjet birodalmat a szétesés felé vezető úton. Ha ez talán túlzó feltételezés is, az bizonyos, hogy új korszak vette kezdetét nemcsak a Szovjetunióban és az államszocialista keleti tömbben, hanem a nemzetközi munkásmozgalomban is. Erre utalhatott, hogy áprilisban – Fejtő Ferenc szerint Jugoszlávia és Tito „megbékítésének érdekében” – feloszlatták a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodáját, a Kominformot.² Ugyancsak hatalmas visszhangot kiváltva júniusban a pánarab nacionalizmus prókátora, Nasszer egyiptomi elnök államosította a világ egyik legfontosabb vízi útját, a Szuezi-csatornát, s ezzel megrengette a brit és a francia gyarmatbirodalmat, felgyorsította a felbomlásuk folyamatát. Októberben, a poznaíni lengyel események után kitört Budapesten az antisztálinista felkelés, mely utóbb szovjetellenes függetlenségi mozgalommá és harccá terebélyesedett. „Párhuzamos válság” gyanánt a hónap végén az egész világ figyelmét magára vonzotta az Egyiptom ellen indított brit–francia–izraeli hármas agresszió, a szuezi háború és az abba való nagyhatalmi beavatkozás.³ Mindezek hátterében pedig mindvégig meghúzódott az algériai nemzeti felszabadító háború, amelyet az ottani nacionalista hazafiak a francia gyarmatosítók ellen 1954 novemberében robbantottak ki, s amely 1956 őszére valószínű háborúvá szélesedett (400 ezer francia katona folytatott hadműveleteket az észak-afrikai országban).⁴

1956-ot tehát két, széles körben ismertté vált város neve szimbolizálta, Szuezi és Budapest, amelyek mellé harmadikként minden további nélkül odatehetjük Algírt is. Mivel e három helyszínen az események egy időben zajlottak, vagy egymáshoz nagyon közel, már a kortársak közül is sokan úgy gondolták, hatottak egymásra, és az egybeesésük sem véletlen. Adódhatott például az a vélekedés, hogy a magyar forradalom sorsát a szuezi agresszió pecsételte meg, mondván, Moszkva a nyugatiak ottani beavatkozásáról vett példát, és cselekedett hasonlóképpen Magyarországon. Ezt ugyan semmilyen forrás sem igazolja, de az bizonyos, hogy a három helyszínen egymással párhuzamosan zajló eseményekben közös pont volt a nacionalizmus meghatározó szerepe. E szuperhatalmak számára fontos régiókban a tömegek felkeltek a birodalmak ellen, hogy elnyerjék vagy megerősítsék nemzeti függetlenségüket. Joggal beszélhetünk hát a gyarmatbirodalmakban és a szovjet birodalomban egyszerre mutatkozó válságjelenségekről.

A hazai történetírásban a „párhuzamos válságok” kérdésével először Salgó László foglalkozott behatóbban,⁵ később Kecskés Gusztáv írt róla,⁶ legutóbb pedig J. Nagy László tette közzé kutatási eredményeit.⁷ Nyugati történészek is foglalkoztak a válságok egymásra hatásával, megemlíthető Daniel F. Calhoun, illetve legújabban Alex von Tunzelmann könyve.⁸ Hangsúlyozni kell, hogy egyelőre különösen a nyugati források messze nem teljeseek, mert az ottani levéltárak

¹ CARANTINO–ZARNEKAU 1956.

² FEJTŐ 2006. 12.

³ A szuezi válságról lásd KALMÁR 2009. 177–243.; LEFEBVRE 1999.

⁴ J. NAGY 2010.

⁵ SALGÓ 1980.

⁶ KECSKÉS 2001.

⁷ J. NAGY 2016.

⁸ CALHOUN 1991; Alex von Tunzelmann: *Blood and Sand. Suez, Hungary, and Sixteen Days of Crisis that Changed the World*. Simon&Schuster, London, 2016.

részben még mindig zárva vannak a kutatók előtt. Lássuk, a magyarországi események szemszögéből miként alakultak az észak-afrikai folyamatok!

Miközben Magyarországon a Rákosi-rendszer sztálinista módszereivel szembeni elégedetlenség 1956 nyarán már nyíltan megmutatkozott, s ezen a Petőfi-kör június végi betiltása sem tudott változtatni, valamint hírek érkeztek az ugyancsak június végén kitört poznaói munkásfelkelés véres leveréséről, Egyiptomban is fontos változás volt érelődőben. Az 1952-ben hatalomra került nacionalista rezsim Nasszer irányításával gyors modernizációt szeretett volna levelezni, ehhez pedig nagy ívű fejlesztésekre volt szüksége. Ennek leglátványosabb eleme a Níluson tervezett Asszuáni-gát felépítése lett volna, mely nem csupán nagymennyiségű villamos áramot termelt volna, de tekintélyes nagyságú földterületek öntözését, ezáltal pedig megművelését is lehetővé tette volna, ami a gyorsan növekvő egyiptomi lakosság élelmiszerellátása szempontjából fontosnak tűnt. A gátépítés finanszírozását azonban a Nyugat csak akkor vállalta volna, ha Egyiptom szoros kapcsolatokra lép vele, a Szovjetunióval meglévő kapcsolatait pedig visszafejleszti. Itt kell megjegyezni, hogy komoly nyugati aggodalmakat kiváltva egy évvel korábban, 1955 szeptemberében jelentették be a Kairó és Moszkva által megkötött, s Csehszlovákia által lebonyolított, mintegy 250 millió dollár értékű fegyverszállítási egyezményt,⁹ amivel a forradalmi, nacionalista Egyiptomnak az volt a célja, hogy katonai paritást érjen el Izraellel. Mivel azonban Nasszer a semleges külpolitikáját nem volt hajlandó feladni, az amerikaiak elálltak a gát finanszírozásától. Az egyiptomi elnök ekkor döntött úgy, hogy a francia–brit tulajdonban lévő Szuézi Csatornatársaságot államosítja, a csatorna forgalmából származó bevételt pedig a gát megépítésére fordítja. Az államosítást Alexandriában július 26-án, nyolc nappal azután jelentette be, hogy a magyarországi helyzet elmérgesedéséről tartva a szovjetek nyomására a Magyar Dolgozók Pártja éléről leváltották Rákosi Mátyást, a helyére pedig Gerő Ernőt ültették.

Ez a csere azonban messze nem váltott ki akkora nemzetközi figyelmet, mint a Szuézi csatorna államosítása. Különösen a két érintett nagyhatalom, Franciaország és Nagy-Britannia reagált dühödten. „Nasszernek engedni annyi, mint egy új Münchent elfogadni”: így hasonlították az egyiptomi elnököt Hitlerhez.¹⁰ A felháborodás nem elsősorban az anyagi veszteség miatt volt hatalmas, hanem az elszenvedett presztízvesztés miatt: bebizonyosodott, hogy a Közel-Keleten a nyugatiak befolyása megszűnt. Jóllehet a nyilvánosság előtt diplomáciai eszközökkel próbálták meghátrálásra kényszeríteni Nasszert és visszaszerezni a vízi út fölötti ellenőrzést, valójában az első perctől kezdve katonai megoldásban gondolkodtak, s erre a célra közös tervező parancsnokságot is felállítottak, augusztus közepén pedig elfogadták a Muskétás-tervet. A terv szerint az Egyiptommal feszült viszonyt fenntartó Izrael lett volna a támadó, a két európai hatalom – a hajózás szabadságának megvédelmezésére hivatkozva – csak utólag avatkozott volna be, hogy elkerüljék az agresszió vádját. A zsidó állam beleegyezését nem volt nehéz megszerezni, mivel a hadianyagot ekkoriban legfőképpen Franciaországból szerezte be, a korszerű szovjet fegyverzetet felszerelt egyiptomi hadsereg megleckéztetése és a modern szovjet nehézfegyverek elpusztítása pedig amúgy is érdekében állt Tel-Avivnak. A későbbi izraeli miniszterelnök, akkor külügyminiszter Golda Meir az emlékirataiban ekként fogalmazott: „Izraelnek 1956-ban egy, és csupán egyetlen célja volt azzal, hogy lecsapott Egyiptomra: a zsidó állam lerombolásának megelőzése.”¹¹ A tervekről pedig Móse Dajan tábornok, izraeli vezérkari főnök szeptember 1-jén ezt jegyezte föl a naplójába:

⁹ KRAJČIR 2013; KRAJCSÍR 2015. 23–33.

¹⁰ SALGÓ 1977. 236.

¹¹ MEIR 2000. 307.

„Ma reggel: a vezérkar teljes ülése David Ben Gurion miniszterelnök és hadügyminiszter részvételével. A vita kellős közepén »rendkívül sürgős« jelzéssel kézhez kaptam párizsi katonai attasénk jelentését – információ a Szezei-csatorna megszerzésének angol–francia tervéről. Tájékoztattott arról, hogy az angol–francia lépés célja a Szezei-csatorna megszállása és az államosítási rendelet hatálytalanítása.”¹²

A Rajk László posztumusz eltemetése körüli napokban az izraeliek felkészültek a támadásra és két nappal a MEFESZ szegedi megalakulása előtt, október 14-én Londonban a franciák és a britek megegyeztek a haditerv fő vonalairól. Budapesten már mindenki a 23-i nagygyűlésre készült, amikor 22-én Párizsban titkos értekezlet kezdődött a szövetségesek részvételével a részletek kidolgozása végett. Ezen a tanácskozáson a támadás napját 29-re tűzték ki.

Mielőtt azonban ezt az értekezletet közelebbről megvizsgálánk, egy másik október 22-i eseményre is fel kell hívnunk a figyelmet. Ezen a napon ugyanis a francia légierő szó szerint légi kalózátkiöt végrehajtva Algéria fölött leszállásra kényszerítette a marokkói *Air Atlas* légitársaság Rabatból Tuniszba tartó repülőgépét, miután bizonysgot szerzett arról, hogy a fedélzetén a Franciaország ellen függetlenségi háborút folytató algériai Nemzeti Felszabadítási Front prominens vezetői utaznak. A gépen tartózkodó öt vezetőt, köztük Ahmed Ben Bellát, a független Algéria későbbi első vezetőjét ugyan őrizetbe vették, de a Párizssal szembeni felháborodás az egész arab világban hatalmas volt.¹³

A szocialista vezetőség francia kormány mégis nagyon elégedett volt, azt remélte, az akcióval kihúzta az algériai felkelés méregfogát. A felkelés teljes elfojtásához azonban a válság kezdete, vagyis a Szezei-csatorna államosítása óta Egyiptom megregulázását, sőt Nasszer hatalmának megdöntését is szükségesnek gondolták, mivel azt hitték, a forradalmi Egyiptom az algériai felkelés első számú támogatója, s ha a kairói rezsim összeomlana, automatikusan véget érne az algériai felkelés is. Éppen ezért a franciák a britekkel ellentétben nem elégedtek meg a Szezei-csatorna elfoglalásával, a vízi út feletti ellenőrzés visszaszerzésével, ők Nasszer pánarab nacionalista rendszerét akarták megdönteni, ehhez pedig a fővárosba is be kellett volna vonulni. Anthony Eden brit miniszterelnök az emlékirataiban e francia törekvésekre is rámutatott, amikor az amerikaiakkal folytatott közös augusztus 1-jei megbeszélést idézte föl:

„Pineau [francia külügyminiszter] kijelentette akkor, hogy a kormány egy emberként az azonnali és döntő beavatkozás mellett van. A Szezei-csatornát a franciák építették. Nasszer cselekedetének visszahatásai igen érzékenyen érintették Franciaországot egy másik, életbe vágón fontos területen is. Mindjárt felszólalása elején utalt Pineau arra a hatásra, amelyet Nasszer akciója Algériára és a franciák egész észak-afrikai pozíciójára gyakorolna. Ha Egyiptomnak sikerülne megkaparintania a Csatornát, akkor új erőre kaphatnának az algériai nacionalisták. Támogatást várnának Egyiptomtól, és ezt bizonyára meg is kapnák fegyverben és propagandában egyaránt. Franciaország nem engedheti meg, hogy idáig fajuljanak a dolgok.”¹⁴

A különböző brit és francia érdekek természetesen az október 22-én kezdődő sèvres-i titkos értekezleten is felszínre kerültek. A legnagyobb konspiráció mellett tartott hármass értekezleten

¹² MAKAI 1968. 138.

¹³ QUEMENEUR 2016.

¹⁴ Anthony Eden emlékiratai. 1964. 536.

született meg az Egyiptom elleni támadás időpontjáról, október 29-ről szóló döntés. Régóta tartja magát a kutatók, sőt a közvélemény körében is az a vélekedés, hogy ezt befolyásolta a magyar forradalom kirobbanásának híre. A Salgó László által is képviselt álláspont szerint a szövetségesek úgy vélekedtek, hogy a magyar felkelés leverésével elfoglalt Szovjetunió nem lesz képest egyidejűleg a Közel-Keletre is figyelni, s ottani védencét, Nasszert megvédelmezni a nyugatiakkal szemben.¹⁵ Nagyon hasonló álláspontot foglalt el a Svájcban élő magyar történész, Molnár Miklós:

„A sèvres-i tárgyalások időpontja oly nyilvánvalóan összefügg a magyar forradalommal, hogy nem háríthatjuk el azt a gondolatot, mely szerint a „J” és a „J+2” napot [a támadás napját] azért tűzték ki és a hadműveleteket azért valószínűsítették meg éppen ekkor, hogy a váratlan alkalmat [a magyar forradalmat] kihasználják.”¹⁶

Ma már ezt a vélekedést javarészt túlhaladta a történettudomány. Jóllehet az október 22–24-i sèvres-i titkos értekezlet iratai, jegyzőkönyvei azóta sem kerültek elő, annyi tudható, hogy a támadás időpontjára vonatkozó döntést már 22-én, tehát a 23-i budapesti tüntetés előtti napon meghozták, így azt aligha befolyásolhatták a magyarországi események.

Az időpont megállapítását a brit és a francia kormány sürgette igazán, azt szerették volna, hogy az izraeli támadás minél hamarabb bekövetkezzen. Ennek az oka azonban Békés Csaba szerint nem az a feltételezés volt, hogy a Szovjetunió el lesz foglalva a magyarországi eseményekkel. Legfeljebb a néhány nappal korábban kirobbant lengyel válság befolyásolhatta bizonyos mértékig az időzítést. Meglátása szerint

„a sietség legfontosabb oka az volt, hogy a brit és francia expedíciós haderő már hosszabb ideje készültségben volt, és várta a döntést az Egyiptom elleni agresszió megkezdésére; ezt a készültséget pedig már nem lehetett hosszabb ideig fenntartani. Az is kétséges, hogy a sèvres-i értekezleten egyáltalán szóba került-e Magyarország. Ben Gurion izraeli miniszterelnök a naplója szerint csak hazaérkezése után, 25-én, a Kossuth téri sortűz napján értesült a budapesti eseményekről, s arról, hogy a felkelést a szovjet csapatok már le is verték.”¹⁷

Mások viszont arra utalnak, hogy a konferencia végén a budapesti hírek igenis eljutottak Sèvres-be, és befolyásolták a megbeszéléseket, amennyiben a franciák sürgették Ben Guriont a támadás megindítására, mondván, a Szovjetunió a közép-európai problémáival van elfoglalva, az Egyesült Államok pedig éppen elnököt választ.¹⁸

Október 28-án az Egyesült Államok kezdeményezésére és a franciák, valamint a britek vonakodó támogatása mellett – attól tartottak, hogy a magyarországi szovjet beavatkozás elítélése hasonló reakciót vált majd ki az Egyiptom ellen tervezett támadás esetében is – az ENSZ Biztonsági Tanácsa napirendjére vette a magyar kérdést. Amikor azonban másnap megindult az izraeli támadás a Sínai-félszigeten, két nappal később pedig az előre megbeszélteknek megfe-

¹⁵ SALGÓ 1980. 237.

¹⁶ Azt azonban valószínűsíti, hogy a későbbiekben a két válság külön-külön, „a maga útján haladt”. MOLNÁR 1991. 197.

¹⁷ BÉKÉS 1996. 62–63.

¹⁸ KECSKÉS 2001. Kecskés is elfogadja ugyanakkor Békés Csaba ama véleményét, hogy a 23-i budapesti események nem játszottak meghatározó szerepet az izraeli támadás napjának kitűzésében.

lelően Nagy-Britannia és Franciaország beavatkozott, a világ figyelme a Közel-Kelet felé fordult. Az amerikaiakat teljesen váratlanul érte két NATO-szövetségesük lépése, ami éles ellentétben állt az arabokkal jó kapcsolatokra törekvő Washington érdekeivel. Az Eisenhower-kormány megbélyegezte az akciót, az ENSZ-ben pedig indítványozta, hogy ítéljék el az agressziót. A javaslatot a Szovjetunió is támogatta. A francia–brit intervenció napján, 31-én Moszkvában a politikai vezetés emellett két fontos döntést hozott: katonai erővel kell leverni a magyarországi forradalmat, Egyiptomban pedig a Szovjetunió helyi érdekei védelmében erőt kell demonstrálni.¹⁹

November 4-én hajnalban megkezdődött a szovjet csapatok támadása Budapest ellen. Ekkor már brit és francia ejtőernyős alakulatok tartózkodtak a csatornaövezetben. J. Nagy László azt írja, „minden valószínűség szerint a Szovjetunió magyarországi beavatkozásának döntő oka is az volt, hogy gyorsan »rendezve« a magyar problémát, teljes erővel a Közel-Keletre koncentrálhasson”.²⁰ Ezt ugyan valóban nem zárhatjuk ki, ugyanakkor úgy tűnik, Hruscsov az intervencióra vonatkozó döntést már napokkal korábban, október 31-én, az MDP Budapesti Pártbizottságának Köztársaság téri ostroma után meghozta. Itt kell megjegyezni, hogy az arab országokat váratlanul érte a magyarországi szovjet akció. Még az izraeli–brit–francia agreszió kivédésében szovjet segítségre számító Egyiptom is méltatlankodott, amiért Moszkva egy függetlenségre vágyó ország ellen erőszakkal lépett fel. Sokkal határozottabban fogalmazott Habíb Burgiba tunéziai elnök, akinek hazája csak félévvel korábban, márciusban nyerte el a függetlenségét Franciaországtól. November 9-én kijelentette:

„A Szovjetunió a legbrutálisabb, legembertelenebb módon avatkozott be Magyarországon, hogy elnyomja a magyar nép lázadását. Mialatt egyes országok felháborodnak azon, ami Egyiptomban lejátszott, mások azon háborodnak fel, ami Magyarországon történt. Ez a felháborodás nem tűnik őszintének. A nemzetközi kapcsolatokban a kétszínűség romboló és veszélyes. Teljesen egyetértek Guy Mollet-val [a francia miniszterelnökkel], bár ez ritkán fordul elő, abban, hogy szolgátságban nincs béke. Ez egészen biztosan igaz Magyarországra. Akkor miért lenne másként Algériával kapcsolatban?”²¹

Tunézia az arab országok közül a leghatározottabban ítélte el a magyarországi szovjet beavatkozást, egyetlenként pénzzel és segélyekkel támogatta a magyar menekülteket. Sőt, az 1957-ben felállított, a magyar kérdést tanulmányozó öttagú ENSZ-bizottságnak is tagja volt. Tunézia később még beutazási vízumot sem adott a hivatalos magyar delegációknak.²²

Ha esetleg valóban voltak olyanok Nagy-Britanniában és Franciaországban, akik abban reménykedtek, hogy a magyar forradalom leverésével Moszkva majd túlságosan le lesz foglalva, s ezért nem marad ideje és energiája Egyiptomot megvédelmezni, azok keserűen csalódtak, amikor az agressziót elkövető államok miniszterelnökei november 5-én megkapták Bulgaryin szovjet miniszterelnök levelét. A tartalma viszonylag jól ismert. A Párizsnak és Londonnak szóló üzenetben nem túlzottan burkolt fenyegetést megfogalmazva felteszi a kérdést: „Milyen helyzetbe kerülnének, ha olyan államok részéről érné őket támadás, amelyek rendelkeznek a pusztítás korszerű és szörnyűséges eszközeivel?” Az Izraelnek szóló levél még ennél is keményebben fogalmaz: „Izrael kormánya bűnös és felelőtlen módon játszik a békével csakúgy, mint

¹⁹ RAINER 2007.

²⁰ J. NAGY 2016.

²¹ Uo. lásd Még J. NAGY 2006. 40.

²² KRAJCSÍR 2016.

saját népe sorsával. A Kelet népei közt olyan gyűlöletet hint el Izrael állam iránt, amely Izrael jövőjét és pusztát létét sodorja veszélybe.”²³ Gazdik Gyula azt írja, hogy „Moszkva a kemény hangú üzenetével erősíteni akarta szerepét a Közel-Keleten, s el akarta terelni a figyelmet a szovjet erők november 4-én kezdődött magyarországi katonai műveleteiről”.²⁴ Bizonyosra vehető, hogy nem önmagában a szovjet fenyegetés állította le az Egyiptom elleni agressziót, hanem inkább az Egyesült Államoknak az az egyértelmű álláspontja, melynek értelmében nem volt hajlandó védőernyőt biztosítani a Szezei-csatornánál harcoló francia és brit csapatoknak. A fegyverszünetet november 6-án megkötötték, az expedíciós erőket kivonták, s hamarosan ENSZ-békefenntartók érkeztek az izraeli határra.

A magyar forradalom „külföldi tükröződései” közül még a franciaországi történet kiemelkedik, mivel Franciaország a „párhuzamos válságokban” a legmélyebben érintett volt. Az algériai háború 1956-ra első számú belpolitikai kérdéssé vált, és minden ennek rendelődték alá. A szocialista Mollet-kormány ugyan békés megoldásról beszélt, tetteiben azonban erőszakos volt: le akarta verni a felkelést. A szezei kalandban való részvétele is ennek az algériai kérdésnek a prizmáján keresztül szemlélendő, csak így érthető meg igazán. Ugyanakkor a nyugati hatalmak közül talán Franciaország volt az, amelyik a legnagyobb vehemenciával állt ki a magyar forradalom mellett, s ítélte el a szovjet beavatkozást. Kecskés Gusztáv ezt a kitüntetett figyelmet annak tulajdonítja, hogy „a magyar forradalom a nyugati mentalitás számára legdrágább értéket, a szabadságot testesítette meg, és újjáélesztette a Köztársaság által állandó kultuszban részesített francia forradalmi hagyományokat”.²⁵ A magyar kérdést az értelmiség jellemzően még fontosabbnak is tartotta, mint a szezei háborút, amit Raymond Aron szavai támasztanak alá a legszemléletesebben: „A magyar forradalom az egyetemes történelem része, míg a Szezei-csatorna államosítása csupán az arab-iszlám világ és a Nyugat közötti konfliktus egyik epizódja.”²⁶

A sajtó és a politikai szereplők mindvégig nagy figyelmet szenteltek a magyarországi eseményeknek, amelyek az észak-afrikai és a közel-keleti hírekkel együtt folyamatosan jelen voltak az újságok címlapjain.²⁷ Október 24-én ugyan az algériai gépeltérítés és az FLN-vezetők letartóztatása háttérbe szorította a kelet-európai híreket (például Gomulka hatalomra kerülését Lengyelországban), másnapról azonban a „magyarországi forradalmi zavargások és fegyveres felkelés” kötötte le a figyelmet. A szovjet csapatok Budapestről való távozása után az egyik lap nyomban párhuzamot von Közép-Európa és a Közel-Kelet között, elítéli a Nyugat magatartását:

„Ami a nyugati hatalmakat illeti, egyszerűen hagytak leverni egy forradalmat, amelyet a szabadság eszményeinek nevében indítottak, miközben maguk állandóan ezekkel az eszmékkel dobálóznak. Ez az ügy [a budapesti felkelés] talán nem érdemelné meg, hogy a nemzetközi közösség elé kerüljön ugyanúgy, ahogyan a Szezei-csatorna államosítása, vagy az algériai lázadókra küldött egyiptomi fegyverszállítmányok? Igen, a demokráciák elvesztik a becsületüket és kiváltják magukkal szemben az elnyomott népek gyűlöletét, ha megelégednek annyival, hogy passzívan szemlélik, amint a magyar forradalmat az orosz zsarnokság szétzúzza!”²⁸

²³ Ny. A. Bulganyin szovjet miniszterelnök jegyzéke D. Ben Gurion izraeli miniszterelnökhöz. In LUGOSI 1989. 353.

²⁴ GAZDIK 2013. 53–71.

²⁵ KECSKÉS 2006.

²⁶ FEJTŐ–MARTINET 1996. 60.

²⁷ FERWAGNER 2007.

²⁸ *Franc-Tireur*, 1956. október 27.

A párizsi nemzetgyűlésben az októberben és novemberben folytatott viták Algéria és Magyarország körül zajlottak. A kommunistáknak arra a követelésére, hogy a kormány teremtsen békét Észak-Afrikában és hagyjon fel az erőszakkal, a jobboldali pártok azzal vágtak vissza, hogy a szovjetek éppen most teremtenek békét Budapesten véres eszközökkel... Amikor az FKP a kormány szuezi szerepvállalását támadta, a többi párt Budapesttel reagált, amelyet a szovjetek által eltaposott forradalom jelképének állítottak be. Az egyik radikális képviselő a parlamentben azt hangoztatta, hogy „büszkéek lehetünk, amiért hazánk azon hősök oldalán áll, akik Budapesten és Tel-Avivban egyaránt a szabadságért harcolnak”.²⁹

November 4. után a közszereplők figyelme még inkább Magyarország felé fordult, annál is inkább, mert a szuezi háború is befejeződött. Rendkívül keményen támadták a magyar forradalom leverését támogató Francia Kommunista Pártot.³⁰ A hatalmon lévő szocialisták kijelentették: „A kommunista pártot irányító franciaországi sztálinisták minden szolgálékúságára, erélytelenségére és cinizmusára szükség volt ahhoz, hogy meg merjék tapsolni ezt a szörnyű bűnt, és megsérteni a magyar mártírokat.”³¹ Guy Mollett pedig a maga részéről analógiát vont Szuezi és Budapest közé. Eszerint a szabadság hívei (az angolok, franciák, izraeliek és magyarok) a Közel-Keleten és Közép-Európában ugyanazokkal a fegyverekkel néznek szembe:

„Hallom a következő szavakat: »A magyarok Szueznél estek el.« Szégyen-nyalázat! Csak egyetlen egy párhuzamot tudok elfogadni: szabad emberek Angliában és Franciaországban, a Gestapo markából elmenekültek, akik létrehozták Izraelt, Szueznél ugyanazokkal a puskákkal, ugyanazokkal a tankokkal néztek farkasszemet, mint Budapest szabad polgárai.”³²

Úgy tűnik tehát, hogy a „párhuzamos válságok” ilyen-olyan formában hatottak egymásra, de az események jobbára mégis egymástól függetlenül zajlottak. A krízisek közötti kapcsolatokról és összefüggésekről még további kutatások szükségesek. Egy azonban biztos: a nacionalizmus előtérbe kerülése nyomán Észak-Afrikában, a Közel-Keleten és Közép-Európában a birodalmak súlyos csapást szenvedtek el. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÉKÉS CSABA (1996): *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában*. Budapest, 1956-os Intézet.
- CALHOUN, DANIEL F. (1991): *Hungary and Suez, 1956. An Exploration of Who Makes History*. Lanham, University Press of America.
- CARANTINO, BERNARD – ZARNEKAU, CONSTANTIN (1956): Le 20e congrès du Parti communiste de l’U.R.S.S. *Politique étrangère* 21. évf. 4. sz. 467–494.
- DENIS LEFEBVRE (1999): *A szuezi ügy*. Budapest, Osiris.
- FEJTŐ, FRANÇOIS – MARTINET, GILLES (szerk.) (1996): *1956: Le commencement de la fin*. Actes du colloque „Budapest 1956-1996”, Paris, le 28 et 29 octobre 1996. Paris, Association pour la Communauté Culturelle Européenne.
- FEJTŐ FERENC (2006): *A magyar tragédia 1956*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- FERWAGNER, PÉTER ÁKOS (2007): La répercussion de la révolution hongroise dans la presse et les partis non-communistes françaises. In J. Nagy, László – Ferwagner, Péter Ákos (szerk.): *La crise des*

²⁹ *Le Monde* 1956. november 1.

³⁰ Az FKP álláspontjáról lásd NAGY 2006.

³¹ *Le Monde* 1956. november 7.

³² Uo. 1956. november 9.

- Empires. Suez-Budapest 1956.* Actes du colloque international, Szeged, les 29-30 septembre 2006. Szeged, Université de Szeged, Département d'Histoire Moderne et d'Études Méditerranéennes. 43–59.
- Franc-Tireur* 1956. október 27.
- GAZDIK GYULA (2013): Nasszer politikai útkeresése és a szuezi válság. *Világtörténet* 3. (35.) évf. 1. sz. 53–71.
- J. NAGY LÁSZLÓ (2006): *Magyarország és az arab térség. Kapcsolatok, vélemények, álláspontok 1947–1975.* Szeged, JATEPress.
- J. NAGY LÁSZLÓ (2010): *Az algériai háború 1954–1962.* Szeged, Universitas Kiadó.
- J. NAGY LÁSZLÓ (2016): Szuez, Budapest... és még Algír. *BBC History – A világtörténelmi magazin* 6. évf. 10. sz. 34–39.
- KALMÁR ZOLTÁN (2009): *Nincs béke a Közel-Keleten. Gamal Abdel Nasszer és David Ben Gurion párviadala.* Budapest, Áron Kiadó. 177–243.
- KECSKÉS GUSZTÁV (2001): The Suez Crisis and the 1956 Hungarian Revolution. *East European Quarterly* 35. évf. 1. sz. 47–58.
- KECSKÉS D. GUSZTÁV (2006): A francia politikai pártok állásfoglalásai az 1956-os magyar forradalom kapcsán. A magyar kérdés a francia Nemzetgyűlésben. *Aetas* 21. évf. 1. sz. 5–18.
- KRAJČIR, LUKÁCS (2013): Czechoslovak arms supplies and weapons in Arab–Israeli conflicts. *Mediterrán Tanulmányok XXIII.* Szeged. 113–120.;
- KRAJCSÍR LUKÁCS (2015): Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezmény és következményei: Nasszer „keleti nyitása”. *Belvedere Meridionale*, 27. évf. 3. sz. 23–33.
- KRAJCSÍR LUKÁCS (2016): Fitna, tamarrud vagy száura? Az arab világ és a magyar forradalom. *Élet és Irodalom* 60. évf. 43. sz.
- Le Monde* 1956. november 1.
- LUGOSI GYÖZÖ (szerk.) (1989): *Dokumentumok a Közel- és Közép-Kelet történetéhez (1914–1980).* Budapest, Tankönyvkiadó.
- MAKAI GYÖRGY (1968): *Izrael három háborúja.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- MEIR, GOLDA (2000): *Életem.* Budapest, Filum Kiadó.
- MOLNÁR MIKLÓS (1991): *Egy vereség diadala. A forradalom története.* Budapest, Educatio – Atlanti Kutató és Kiadó Társulat.
- NAGY, MIKLÓS (2006): Les répercussions de la révolution de 1956 dans le Parti communiste français. In J. Nagy, László –Ferwagner, Péter Ákos (szerk.): *La crise des Empires. Suez-Budapest 1956.* Actes du colloque international, Szeged, les 29-30 septembre 2006. Szeged, Université de Szeged, Département d'Histoire Moderne et d'Études Méditerranéennes. 35–42.
- RAINER M. JÁNOS (2007): A Szovjetunió. In Békés Csaba (szerk.): *Evolúció és revolúció. Magyarország és a nemzetközi politika 1956-ban.* Budapest, 1956-os Intézet – Gondolat.
- SALGÓ LÁSZLÓ (1977): *Gyarmatpolitika Napóleontól de Gaulle-ig.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977. 236.
- SALGÓ LÁSZLÓ (1980): *A szuezi háromszög 1956. Szuez–Algír–Budapest.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- TUNZELMANN, ALEX VON (2016): *Blood and Sand. Suez, Hungary, and Sixteen Days of Crisis that Changed the World.* London, Simon&Schuster.
- QUEMENEUR, TRAMOR (2016): Le kidnapping de Ben Bella. *Historia* 838. sz. 54–61.
- Anthony Eden emlékiratai* (1964). Budapest, Kossuth Könyvkiadó.